

תרומה

[א]

כהן שקם לתחייה לענין תרומה

כן תרימו גם אתם תרומת ה' מכל מעשרתיכם אשר תקחו מאת בני ישראל ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן: (יח, כח)

כהן שמת וחזר לתחייה

הגר"ח ברלין ובעל האדר"ת, התווכחו מה הדין בכהן שמת והיה לו תחיית המתים, האם נשאר דינו ככהן, או דילמא כיון שמת בטלה כהונה.

הגמ' בברכות (מו, א) מביא סיפור ברבי זירא שחלש, על לגביה רבי אבהו קביל עליה אי מתפח (יבריא) קטינא חריך שקי (רש"י - שכך היו קורין לרבי זירא, וטעמא מפרש בב"מ פה, א) עבידנא יומא טבא לרבנן. אתפח עבד סעודתא לכולהו רבנן, כי מטא למשרי (רש"י - לישנא דשירותא, כלומר לפרוס ברכת המוציא ולאכול) אמר ליה לרבי זירא לישרי לן מר, אמר ליה לא סבר לה מר להא דרבי יוחנן דאמר בעל הבית בוצע, שרא להו. כי מטא לברוכי אמר ליה נברוך לן מר, אמר ליה לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך.

וק' הרי זירא כהן היה ואיך בירך ר' אבהו, אלא ע"כ הטעם הוא שבמסכת מגילה (ז, ב) מסופר שרבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה שחטיה לרבי זירא, למחר בעי רחמי ואחייה. א"כ מוכיח בעל האדר"ת שכהן שמת והיה לו תחיית המתים, שוב אין לו דין כהן, ולכן בירך ר' אבהו לפניו.

והק' עליו הגר"ח ברלין שנעלם ממנו גמ' מפורשת במסכת סנהדרין (צ, ב) שהגמ' מביא מר"י מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו [את] תרומת ה' לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים, והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה, אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה. מכאן לתחיית המתים מן התורה. הרי לן להדיא שאהרן הכהן לאחר תחיית המתים, ישאר עליו דין כהן.

משיחת כהנים לעתיד לבא

והנה במסכת יומא (ה, ב) דנה הגמ' כיצד מלבישן את הכהנים בגדי כהונה, ומק' הגמ' מה שהיה היה, אלא כיצד מלבישין לעתיד לבוא, ומק' הגמ' לעתיד לבא נמי לכשיבואו אהרן ובניו ומשה עמהם. וק' הרי כבר נמשכו לכהונה אז למה צריכים עוד הפעם להלבישם.

ועי' ברמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (שורש שלישי) שדן האם מצות מילואים נחשב למצוה הנוהגת לדורות. ועי"ש שרוצה להוכיח מסוגיא דמס' יומא הנ"ל. וז"ל עוד יש לי ראייה על הענין הזה שפירשתי, אמרם ז"ל בראשון של יומא (ה, ב) כיצד הלבישן לאהרן ולבניו בימי המלואים, ותמהו כיצד הלבישן מאי דהוה הוה, אלא כיצד מלבישן לעתיד לבא, לעולם הבא נמי צריך, הכא נמי כשיבואו אהרן ובניו משה רבינו עמהם, כלומר נשאל לו. הנה סוברין כי לתחיית המתים יקדשו אהרן ובניו עצמן במילואים, לפי שכבר בטלה משיחתן ממנו ומזרעו בשעת המיתה, ויהיו אנשים מחודשים יצטרכו להתקדש כראשונה, ויהיו המילואים האלה נוהגין במ.

ולפי"ז מיושב הקושיא מההיא דסנהדרין, שאפילו אם נאמר שכהן שמת ושוב החיה, אין לו דין כהן, אבל לאהרן הכהן יהיה לו אז עוד הפעם משיחה לכהונה, ולכן שפיר הוכיחו שיש תחיית המתים מן התורה מזה שיתנו תרומה לאהרן הכהן.

[אבל עי' במשך חכמה (ויקרא ח, ל) שמביא מהתורת כהנים (צו יח, א) וז"ל יכול יהא אהרן ובניו טעונים משיחה לעתיד לבא, תלמוד לומר זאת משחת אהרן וכו', וצ"ע על דברי הרמב"ן].

אלא דלפי"ז יש לדון למה כל בני ישראל לא יצטרכו גירות אחרי תחיית המתים, שאם בטל הכהונה משום שיהיו אנשים חדשים, למה לא בטל דין ישראל גם.

ויש להוכיח שלעתיד לא יצטרכו להתגיר, שהרי הגמ' במס' נדה (סא, ב) מביא ראייה, מהא דתניא בגד שאבד בו כלאים עושה ממנו תכריכין למת, שמצות בטלות לעתיד לבא, משום דכשיחיו בתחיית המתים יהיו מלובשים בכלאים. ואם נאמר שהם יהיו אנשים חדשים וצריכים גרות, אז אפילו אם מצוות לא בטילות לעת"ל, מותר להלבישם כלאים, אלא ע"כ שישארו יהודים. עוד יש להעיר למה דווקא אהרן ובניו הוצרכו למשיחה, ולא כל שאר הכהנים. וי"ל דלשון הרמב"ן הוא שבטלה משיחתו, א"כ אולי רק אהרן ובניו שכל דין כהונתם, אינו אלא מכח המשיחה, אז אומרים שבטלה במיתתם, אבל שאר הכהנים, שדין כהונתם נובע מזה שנולדו כהנים, אז גם לאחר תחיית המתים ישאר כהונתם.

ולפי"ז מובן למה זה שייך רק לגבי כהונה ולא לגבי גירות, שאין כוונת הרמב"ן שיהיו ממש אנשים חדשים, אלא שהמשיחה תהתבטל. וכן מוכח ממה שהרמב"ן רוצה להוכיח מכאן, שגם משיחה של המשכן וכליו בטלה, אז מוכח שאין כוונתו שבטלה זהותם, אלא שבטלה המשיחה כנ"ל.

מתים שיחיו לגבי קורבה, וגירות

עי' בספר שיח השדה (להגר"ח קניבסקי) בקונטרס הליקוטים (סי' ד) שדן באריכות במי שמת וקם לתחייה, האם הקורבה לבני משפחתו בטילה או לא. הנ"מ הוא לירושא, עריות ועדות. שורש השאלה האם מי שקם לתחייה נחשב לאדם חדש, או דילמא אינו אלא אותו אדם שהיה לפני שמת.

ועי"ש שמוכיח מיונה בן אמיתי, שמבואר בפרד"א (פ' לב) שהוא בן האשה האלמנה שהחיה אליהו, ובכל זאת קרי ליה יונה בן אמיתי, מכאן רואים שאחרי תחיית המתים, עדיין מתיחס אחרי אביו.

עוד הוכיח שם מירושלמי (ר"ה פ"ב ה"ה) שר' כהנא היה מאריך בתפילה משום שהיה מבני עלי, וברכו ר' חייא בר אבא והאריך ימים טובא. והק' הגר"ח"ק הרי ר' יוחנן החיה את ר' כהנא (ב"ק קיז, ב) וזה היה בנערותו כמבואר בירושלמי (מס' ברכות פ"ב ה"ח) ואם תמצא לומר שאחרי תחייה אין לו קורבת משפחה, א"כ אינו כהן ואינו מבית עלי, אלא ע"כ שאחרי התחייה נשאר אותו בן אדם.

ובשם אביו (בעל הקה"י) הביא להוכיח מהגמ' בסנהדרין הנ"ל, דאם נאמר שנעשה איש חדש, איך אהרן הכהן יקבל תרומה. אבל לפי מה שביארנו בדברי הרמב"ן אינו מוכרח, דלאהרן הכהן יהיה עוד הפעם משיחה לכהונה. (הגר"ח"ק הביא שם הרמב"ן, ואולי לזה התכוון)

עוד רוצה להוכיח שאינו איש חדש, דא"כ היה חייב להתגיר, ולא מצינו בר' זירא וכל אלו שחיו שהוצרכו להתגיר. (ולא הביא ההוכחה מסוגיא דנדה)

מתים שיחיו לענין נישואין

ולגבי השאלה האם צריכים להתחתן שנית אחרי התחייה, בס' באר היטב (אבה"ע סי' יז) בשם כנה"ג כ' שלא צריך לחזור ולהתחתן. אבל ע"י בפ"ת שהברכ"י מסופק בזה, והספק שלו הוא האם זיקת הנישואין בטל במיתה או לא. וכ' שם שהדיון הוא דדילמא רק כשמת לגמרי ונקבר אז בטל זיקת הנישואין, אבל כשלא נקבר וחי ע"י חכם או נביא, איגלאי מילתא דאותה מיתה לא היתה כמות כל אדם, ולא בטל הזיקה.

ועי"ש שמביא ראייה נפלאה מירושלמי, שדן לגבי מי שנתן גט לאשתו ע"מ שלא יבא מכאן עד י"ב חודש ומת תוך י"ב חודש, האם מותר לה לינשא. וכתוב בירושלמי שאסור, דחיישינן שמא יהיה לו תחיית המתים, ויבא לפני הי"ב חודש. ואם איתא שבמיתה בטל זיקת הנישואין, אפילו אם יחיה הרי אין כאן אישות, אלא ע"כ שלא בטל זיקת הנישואין.

האם בן השונמית טמאה

על החידוש של החיד"א שאם קם לתחייה אז אמרינן שאיגלאי מילתא למפרע שלא היה מת, יש להעיר שהרי הגמ' (נדה ע, ב) מספרת שג' דברי בורות שאלו אנשי אלכסנדריה את רבי יהושע בן חנינא, אשתו של לוט מהו שתטמא, אמר להם מת מטמא ואין נציב מלח מטמא, בן שונמית מהו שיטמא, אמר להן מת מטמא ואין חי מטמא, מתים לעתיד לבא צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין, אמר להן לכשיחיו נחכם להן. ואם כדבריו למה ענה להם, שהטעם שבן השונמית אינו מטמא הוא משום שמת מטמא ואין חי מטמא, היינו משום עכשיו הוא כבר חי, תיפוק ליה שאיגלאי מילתא שלא היה באמת מת ולעולם לא היה טמא.

איך אליהו נטמא לבן הצרפית

עוד הק' לי ידידי הרה"ג ר' יוסף אליפנט שליט"א, מתוס' (ב"מ קיד, ב) שהק' איך אליהו הנביא טימא עצמו לבן הצרפית, ותי' שהיה יודע שיחיהו א"כ מותר מטעם פיקו"נ שדוחה כל התורה. ואם איתא היה יכול לתרץ שידע שיחיהו ואז איתגלי מילתא שלא היה מת ולעולם לא נטמא.

וכ' עוד הגר"ח ק"צ"ל, שלא משמע שאשתו של ר' חנינא בן חכינאי היתה צריכה לחזור ולהתחתן, (שהגמ' במס' כתובות סב, ב מספרת שרבי חנניה בן חכינאי הלך לישיבה ולמד שם שנים עשרה שנה, וכשחזר הביתה ואשתו ראה אותו פרוחה נשמתה, אמר לפניו רבש"ע, ענייה זו זה שכרה, בעא רחמי עלה וחייה), א"כ משמע כנ"ל שאדם שמת וחזר לתחייה אינו אדם חדש.

[ב]

מצות הפרשה ונתינה

ברכת השחיטה וברכת האירוסין

פסק המחבר (יו"ד א, ז) שהשומע ואינו מדבר אם הוא מומחה שוחט אפילו לכתחילה אם אחר מברך. והקשה הב"י מאי שנא מהפרשת תרומה דקיי"ל דאלם לכתחילה לא יתרום, ולא אמרינן שהוא יתרום ואחר יברך.

ובט"ז (סקי"ז) כתב לחלק בין ברכת השחיטה לברכת הפרשת תרומות ומעשרות, דברכת השחיטה אינה באה על השחיטה עצמה שהרי אין חיוב לשחוט אם אינו רוצה לאכול, אלא עיקר הכוונה הוא לתת שבח למקום ברוך הוא על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה, ובזה ודאי כל ישראל שייכים באותה ברכה שהרי על כולם יש איסור, לכן לכתחילה אפשר לאלם לשחוט ואחר יברך.

[דוגמא לדבר מה שהביא הב"י (סימן רסה) בשם ר"ת בברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, שהיא שבח והודיה בכל שעה על קדושה זו ולכן אחר יכול לברך].

אבל בהפרשת תרומה הוי עיקר הברכה על מצות ההפרשה, לא על איסור אכילת טבל, שהרי הוא חייב להפריש אפילו אם אינו רוצה לאכול מן התבואה עדיין, א"כ הוה מצוה זאת כשאר מצות, ולכן אמרין דהתורם הוא יברך, ולא אחר.

ומשום הכי ניהא בברכת אירוסין שהחתן מקדש את האשה ומסדר הקידושין מברך, דגם שם מברך על איסור עריות שאסר לכל ישראל, עכת"ד הט"ז.

ויש לעיין בדברי הט"ז שהביא ראיה לדבריו מברכת אירוסין שהחתן מקדש ומסדר הקידושין מברך - משום דגם שם מברך על איסור עריות שאסר לכל ישראל, דהרי מקור דבר זה בוא בהרא"ש (כתובות פ"א סי' יב) וז"ל, כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה, כי פו"ר היינו קיום המצוה, ואם לקח פלגש וקיים פו"ר אינו מחוייב לקדש אשה כו', אלא שברכה זו נתקנה לתת שבה להקב"ה אשר קדשנו במצותיו והבדילנו מן העמים כו'. ומהאי טעמא ביאר הרא"ש הטעם של נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש אשה, כנוסח ברכת שאר המצות.

ומבאר שם תוך דבריו דלא דמי לשחיטה דאע"ג דאינו מחוייב לשחוט ולאכול, ואפ"ה כשהוא שוחט לאכול מברך ברכת המצות, [שהרי מברכין בנוסח אשר קדשנו במצותיו, כשאר ברכת המצות], דהתם אי אפשר לו לאכול בלא שחיטה, אבל הכא אפשר לקיים פו"ר בלא קדושין וכנ"ל ע"ש. הרי ממקום שבא הט"ז יש לערער על דבריו, דברא"ש מבואר שברכת שחיטה הוי ברכת המצוה, ולא דמי לברכת אירוסין, ונוסח ברכתו מוכח עליו, ואיך הוה אותם הט"ז אהדדי.

הפרשת תרו"מ אי הוי מצוה ללא נתינה

ובחי' רעק"א (שם) חולק על הט"ז וסובר שאין חיוב להפריש תרו"מ אלא א"כ רוצה לאכול, שאסור עד שיפריש תרומה, והביא מהמג"א (סי' ה, ב) שכ"כ לענין חלה ע"ש, וה"נ בתרומה.

וז"ל המג"א דהפרשת חלה אינו מצוה כ"כ דאינו עושה אלא לתקן מאכלו דומיא דשחיטה. ובביאור הגר"א (שם) כתב שדברי מג"א שכתב שחלה אינה מצוה, אין להם שחר, ומביא ראיה מהא דאסור לעשות עיסתו קבין. ועי' בביאור הגר"א (יו"ד שכד, כג) שהמקור הוא בירושלמי (רפ"ג דחלה) וז"ל מי שא"י לעשות עיסתו בטהרה כו' הא אם יכול לעשות לא, הדא אמרה שאסור לעשות עיסתו קבין.

עידן ריתחא

ואולי י"ל שאין כוונת הירושלמי שביטל מצוה בזה אלא שאסור לעשות פעולה שיפטור עצמו מן המצוה, כההיא דאמר המלאך לרב קטינא שלבש בגד פשתן בלי ציצית (מנחות מא, א) דבזמן דאיכא ריתחא ענשינן על עשה, וכתבו התוס' דר"ל כי האי שאין אדם חייב לקנות טלית המחוייב אם אין לו, אבל עשה גמור אפילו בית דין שלמטה היו מכין אותו עד שתצא נפשו.

ובתוס' (ערכין ב, ב) כתבו בנוסח אחר, דווקא באותן הימים דכל הטליתות היו בת ארבע כנפות איכא עונש לאותו שמשנה אותו להיפטר, אבל בזמן הזה שרוב הטליתות פטורין אין עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות (אפילו בעידן ריתחא). ואפילו לדבריו שאינו נענש אם לא הביא עצמו לחיוב מצוה, לכאורה מודה שיש ענין לחזר אחר מצוות, כמ"ש התוספות (פסחים קיג, ב) שיש לחזר ולהביא עצמו לידי חיוב כדאשכחן (סוטה יד, ב) במשה שהיה תאב ליכנס לארץ ישראל כדי לקיים מצות שבה.

ואולי כך הבין גם הגר"א, אלא שאם איתא שאינו אלא מתיר בעלמא, לא היה אסור להפקיע עצמו מן המצוה, ורק אם יש חיוב היכא שיש עיסה אז י"ל שאסור להפקיע עצמו מן המצוה, ודו"ק.

עוד ראיות שיש חיוב הפרשה

ועיין באמרי בינה (תרומות ג) שמשיג על הט"ז מדברי רש"י (גיטין מז, ב) שכתב, דמעשר טביל ואסור ליה באכילה, ולא מצוה דרמיא עליה הוא, אא"כ אוכלן או מוכרן דקא מישתרשי ליה, אבל בכורים מצוה דרמיא עליה הוא עכ"ל, מבואר בדבריו שאין חיוב הפרשת תרו"מ אא"כ רוצה לאכול או למכור, והשיג גם על הרעק"א שלא הביא לדברי רש"י אלו. אבל כתב האמר"ב שמדברי התור"ד (קידושין נח) מבואר דדבריו שיש חיוב להפריש כדי לתת לכהן. (עי' לק' בסמוך).

בשו"ת אבני נזר (יו"ד שצו, ה) דייק מלשון הרמב"ם (ברכות י, טו) שפירש הטעם דנוסח ברכת השחיטה היא על השחיטה ולא לשחוט, משום דשחיטה אינו מצוה מחוייבת רק מתיר, וגבי תרומה כתב (שם הי"ב) שמברך להפריש תרומה, מוכח דהפרשת תרומה מצוה חיובית.

ובספר עמק ברכה (ברכת המצוות אות א) הוכיח מזה שהחייב ביעור מעשרות בשנת השלישי כולל גם טבל, שלא לבד שחייב לתת לכהן וללוי מה שכבר הפריש, אלא גם אם עדיין לא הפריש תרומות ומעשרות חייב לעשר ולתת, ואם איתא שאין חיוב בהפרשה א"כ רוצה לאכול למה יש חיוב ביעור.

מצוה אחת או שנים

ונראה שהרמב"ם הולך פה לשיטתו. דהנה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן האם מונים מצות תרומה כשני מצוות - הפרשה ונתינה, או שאינו אלא מצוה אחת. שיטת הרמב"ם (שורש יב) שאינו אלא מצוה אחת שכולל הפרשה ונתינה. הרמב"ן חולק וכתב שבדברים הטובלים יש שתי מצוות למשל מצות חלה, שכן כל העיסה אסורה לנו עד שנפריש אותה, ונצטוינו בה מצוה נפרדת שנאמר (ס"פ שלח) חלה תרימו תרומה, ושלא יעלה בלבנו שנרים אותה להוציא העיסה מאיסור ונעזבנה או נשליך אותה באש, צוה אותנו ית' בנתינתנו לכהן שנאמר (שם) מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה.

הרמב"ן מביא ראיה שההפרשה היא מצוה בפני עצמה, שהרי חייב לברך על הפרשתם כמו ששנינו (תרומות א. ו) חמשה לא יתרמו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם השכור הערום ובעל קרי. והטעם מפני שאינן יכולין לברך, ואילו היה המצוה בנתינה לכהן לחוד, מפסוק ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו בלבד, לא היו מברכים עליו בשעת הפרשה, משום דכל מצוה שעשייתה אינו גמר מלאכתה כגון תפלין אין צריך לברך. עוד הוכיח מזה שהכהנים עצמם מפרישים תרומה ומעשרות ומברכין גם כן עליהם, ואילו לא היה במצוה אלא הנתינה בלבד היו פטורים מזה.

ונראה לפי הרמב"ם שאין כאן אלא מצוה אחת, א"כ גדר המצוה היא שיש חיוב להפריש כדי לתת, ומה"ט כתב הרמב"ם שיש חיוב גמור להפריש אפילו אם אין ברצונו לאכול התבואה, שהחייב הוא להפריש כדי לתת לכהן, א"כ לא משנה אם רוצה לאכול או לא.

שיעור הפרשה ונתינה

על דרך זה יש בתוס' ר"ד, דהנה בקשר לשיעור תרו"מ כתב הנו"ב (מהדו"ת יו"ד רא) **שיש לומר בזה דבר חדש שלא קדמוהו בזה שום מפרש או פוסק**, כי במצות הפרשת חלה יש בה שני ענינים. הענין האחד הוא להפקיע איסור טבל מן העיסה, כי קודם ההפרשה היא אסורה באכילה וע"י הפרשת החלה מן העיסה כבר הופקע איסור טבל והותרה העיסה באכילה. ואף אם א"כ יחזיק בעל העיסה את החלה לעצמו ולא יתננה לכהן, אין כאן אלא גזל השבט. וענין השני הוא מצות הנתינה לכהן. ושני ענינים האלו חלוקים זה מזה שלפטור העיסה אין לו שיעור כלל מן התורה, ואפילו משהו פוטר העיסה כתרומת גורן שחטה אחת פוטרת כל הכרי, ואמנם הענין השני לקיים מצות נתינה לכהן זהו יש לו שיעור מן התורה, כיון דכתיב תתנו צריך שיהיה כדי נתינה, והשיעור הזה שהוא אחד מכ"ד או אחד ממ"ח.

וכתבו האחרונים שכבר קדמוהו ביסוד הזה התוס' ר"ד (קדושין נח, ב) בסוגיא דהגונב טבלו של חברו, שלפי רבי משלם לו דמי טבלו, ומפרש הגמ' דרבי דסבר כדשמואל דאמר חטה אחת פוטרת את הכרי. והק' התורי"ד והא תתן לו כתיב ובעינן כדי נתינה, כדדרשינן גבי ראשית הגז, ותל' התורי"ד דבודאי מצוה ליתן לו דבר חשוב, אבל מיהו אע"פ שמצותו בכך, **אם אינו רוצה לקיים מצוה זו ותרים חטה אחת מכל הכרי**, ניתקן ויצא מידי טבלו אלא שלא קיים מצות נתינה.

ומבואר בתורי"ד דמוטל עליו להפריש שיעור כדי נתינה מה"ט כדי לקיים מצות נתינה בדבר חשוב, ובכל זאת כיון דע"י חטה אחת הכרי יוצאת מידי טבלו, חייב הגנב לשלם דמי טבלו כיון דהיה מותר לו לאכול, ולא מיפטר הגנב בשביל זה שהיו הבעלים חייבים לקרוא שם בדבר חשוב ולקיים מצות נתינה. עכ"פ חזינו שיש מצות נתינה המחייבת הפרשה חשובה.

אבל שיטת התוס' (גיטין כ, א) שאע"פ שכתוב לשון נתינה (בגט) אין כאן שיעור, ועי"ש שמוכיח מהא דכתיב ושלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד), ולא בעינן שוה פרוטה אף על גב דכתיב ונתן, וכן גבי תרומה חטה אחת פוטרת את הכרי אף על גב דכתיב (דברים יח) תתן לו, הרי מבואר בדבריו שגם לענין נתינה די בחטה אחת.

[ג]

ברכה על מתנות כהונה

כתב הרוקח (סימן שסו) וז"ל, כל המצוות שהם חוקות וגזירות צריך לברך כגון שילוח הקן וראשית הגז **ושאר מתנות כהונה** (ירושלמי פ' כיצד מברכין כו'). אבל כל דבר שגם בני נח הוזהרו עליו כגון גזל וגניבה וחמס וצדקה ולוייה ולקט שכחה ופאה והידור זקן וכן עשיית מעקה ודינין ותיקון העניים ומשקלות ומידות א"צ לברך, שהברכה וציונו ולא את הגוים. פ"י, דלהכי כל דבר שגם בני נח חייבים אינו מברך, דלא שייך לומר וציונו על מילתא שגם בני נח מוזהרין. ועיקר יסוד זה איתא גם להרמ"ע מפאנו (מאמר העתים פ"ב, הובא בכלי חמדה ריש פרשת וירא).

אמנם בשו"ת הרשב"א (א, יח) כתב בשם הר"י אבן פלאט שמצות מתנות כהונה כגון זרוע לחיים וקביה וראשית הגז כו' אין מברכין על נתינתה, דאין הישראל נותנה משלו אלא שהשי"ת זכה אותן לכהן ומשלחן גבוה קזכו, ול"ש לברך לתת. אבל בתרומה ומעשרות שטובלים וטעונים הפרשה מברכין על הפרשתה. וכן בפדיון הבן מברכין על פדיונו. וכן הוא בתמים דעים להראב"ד (סי' קעט) וכן הביא האבודרהם בריש הספר.

מצוות התלויות בדעת אחרים

והנה בכל הספרים הנ"ל מביאים תשובת הר"י ו' פלט שנתן כמה כללים בענין ברכת המצות. ואחד מהכללים הוא שמצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה, כגון מתנות עניים, הלואה לדלים, נתינת צדקה, וכיוצא בזה אין מברכים אליהם.

כמה אחרונים וביניהם התומים (ח"מ סי' צז) הבינו שהטעם הוא משום חשש ברכה לבטלה. עיי"ש שכתב שדברי הרשב"א סותרים למש"כ הרא"ש (פ"ק דכתובות), שהקשה למה אין מברכין על מצות קדושין אקב"ו על מצות קדושין, ותיירץ משום דאפשר לקיים בלי קדושין ע"י פלגש וכו'. וק' למה לא תירץ דלכך אינו מברך אקב"ו על קדושין משום דאין זה תלוי בבעל לבד, ואולי לא תאבה האשה לקחתו, ש"מ דלא ס"ל להרא"ש סברא זו של הרשב"א. הרי מפורש דהתומים מפרש דברי הרשב"א דמה"ט אין מברכין על הצדקה, משום דיש לחשוש שהעני יחזור ולא יקבל ממנו הצדקה, ונמצא ברכתו לבטלה, ולכן דימה מצות צדקה למצות קידושין.

אבל לענ"ד אין זה כוונת הר"י ו' פלאט, אלא יסודו הוא דכיון דמצוה שאפשר למיעקרה הו"ל מצוה חלשה, ולכן אין מברכין עליו. וכך מבואר להדיא ברשב"א (שם) וז"ל, ומנליה דכל מצוה שאפשר למיעקרא כמאן דמיעקרא דמי, מדאמרינן באלו נערות (כתובות מ, א) דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל, אע"ג דאכתי לא עקרה לה כמאן דליתיה דהא לא קביעא. כוונתו להא דאיתא התם שאין העשה של ולא תהיה לאשה דוחה לאו דממזר, משום דאי אמרת לא בעינא ליכא לעשה, ומפרש הרשב"א דמשום קילותא דהעשה נגעו בה, ומה"ט אין מברכין עליה, ולא משום חשש דספק אם תתקיים המצוה והוי ברכה לבטלה, דא"כ ליכא ראייה כלל משם.

זאת ועוד דכן מוכח נמי מלשון הרשב"א בתשובתו שכתב, ומנ"ל דכל מצוה שאפשר למיעקרא **כמאן דמיעקרא דמי**. הרי לן דלא משום חשש ברכה לבטלה נגעו בה, אלא מטעם הריעותא שיש בעצם המעשה כבר עכשיו, דכמאן דמיעקרא דמי. ועי' ברמב"ן שמדמה למצוה שאינו שוה בכל.

וכן נוטה לשון האבודרהם, וז"ל ואיכא נמי דלא מברכין עלייהו משום דתלוי בדעת אחרים דרחמנא אזהר לאהנויי להו. והואיל ואיפשר דמימנעי מההיא הנאה או דמחלי ליה ומיעקר ליה עשה לא מברכין עלייהו. כגון נתיני צדקה או מעשר עני לעני, ומשמח גר ויתום ואלמנה ברגל, והענקת עבדים, ונתינת נבלה לגר ומכירתה לנכרי.

ולפי"ז נדחה הראיה מהרא"ש, שעל הצד שקידושין הוא מצוה, אם היא לא תרצה עליו חפש אשה אחרת.

ברכה על מתנות כהונה

הבאנו דבריהם שעל עשרים וארבעה מתנות כהונה אין מברכין על נתינתן לכהן משום דלא יהיב ליה ישראל לכהן מדידה כלום דליברך לתת לכהן, אלא רחמנא הוא דיהיב להו לכהנים דכהנים משלחן גבוה קא זכו, כדאמרינן בכמה דוכתי (ב"ק יג, א) שאני מתנות כהונה דכהנים משלחן גבוה קא זכו, דכתיב (במדבר יח, ח) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי וגו'.

ואם איתא שהיכא דתלוי בדעת אחרים אינו יכול לברך משום חשש ברכה לבטלה, למה צריך לחפש טעם חדש במ"כ תיפוק ליה מטעם שתחוי בדעת אחרים, אלא ע"כ דשאני תרומה שאפילו אם יסרב הכהן לקחת התרומה לא מתבטל המצוה, וצריך לחפש כהן אחר.

יבום וקידושין

וכן מבואר בהמשך דבריו ז"ל אבל הכנסת כלה לחופה דמשום גמילות חסד מזדקקין להו אי מימנעי ולא בעי לן לעיולינהו לחופה מיעקרא לה האי מצוה לגמרי מינן. והאי ליכא למימר ביבום ונשואין דאע"ג דתליא בדעת אחרים ואפשר דממנעי האשה לא מיעקרא האי מצוה מן האיש, אלא אכתי רמיא עליה מצות יבום ונשואין לכי משכח. מאי דליכא למימר הכי בהכנסת כלה ונתינת צדקה ומאי דדמי להו, דמשום הנאתן חייביה רחמנא לגמול להם חסד וכיון דלא בעו מיעקרא לה האי מצוה מנייהו, והוא הדין לבקור חולים ולשים שלום בין אדם לחברו ותנחומי אבלים שאין מברך לנחם אבלים ולשים שלום ולבקר חולים דהא בידיהו למעקרא להאי מצוה.

חילוק בין הפרשה לנתינה

בספר פאה"ש הביא שהפר"ח (יו"ד סי' סא) פסק דאין מברכין על נתינת מתנ"כ על פי תשובת הרשב"א ואיך קמאי הנ"ל. וכתב שגם הרמב"ן בהשגות לספר המצוות (שורש יב) כתב כן ז"ל, אבל הדברים שאינם טובלים כגון ראשית הגז ומתנות זרוע לחיים וקיבה לא נמנה בתור מצוה אלא נתינתם, ואינו מברך על הפרשתן כלל. וכוונתו לאפוקי ממה שכתב שם לעיל מיניה שדברים הטובלים כתרומ"ע נמנין בתור שני מצוות נפרדות, הא' הפרשה, והב' נתינה, וחולק על הרמב"ם שמנה אותם בתור מצוה אחת, ואשר בזה יש לו לברך עכ"פ על הפרשה.

וכ' הפר"ח שעכ"פ מבואר ברמב"ן שאין לברך כלל במתנות כהונה מלבד על הפרשה בדברים הטובלים כתרומ"ע, וכדברי התשובת הרשב"א ואיך קמאי, וסיים הפר"ח שזה מוסכם.

אמנם הפאה"ש חולק על הפר"ח, וכתב שאין כוונת הרמב"ן שלא לברך כלל, אלא שלא לברך על הפרשה אבל על הנתינה לא איירי, ויתכן שמברך שפיר עלה. ולכל הפחות במתנות שאינם טובלים שאין מברך על הפרשה, ולאפוקי מדברים הטובלים כתרומ"ע, דכיון שמברך על הפרשה שוב לא יברך על הנתינה, כמו בתפילין לדעת הרי"ף והרמב"ם ורש"י שמברך על של יד ויוצא גם ברכת של ראש הגם דנמנים לב' מצוות.

קצ"ע הדמיון לתפילין, דשם הרי שניהם אותו מצוה, א"ע בברכה אחת יכול לפטור שניהם, אבל הפרשה ונתינה הם שני מעשים שונים, א"כ מהכ"ת מה שבירך "על הפרשת תרומה" יכול לפטור נתינת התרומה.

ועיין במחזיק ברכה להחיד"א שהביא לדברי הכנה"ג שהשיג על הדמשק אליעזר שפסק לברך על הנתינה דאשתמיטתיה דברי הראשונים הנ"ל. והעיר עליו החיד"א דמשמע בדבריו דלא מצא לאחד מהראשונים דסבר שיברך על המתנות, דלהכי השיג על הדמשק אליעזר שפסק לברך, והרי מצאנו לרבינו בעל הרוקח שסובר שמברכין. גם על הפר"ח שסיים על דברי הרשב"א והרמב"ן שזה מוסכם, דמשמע דליכא מאן דפליג, העיר שבאמת אין זה מוסכם כמפורש ברוקח.

יש להעיר על דברי החיד"א שמביא מהכנה"ג שהטעם שאינו מברך על מתנ"כ משום דתלוי בדעת אחרים, והרי באבודרהם מבואר טעם אחר דמשלחן גבוה קזכי ואע"פ שלא הוזכר בתמים דעים, אבל החיד"א מביא גם את האבודרהם.

ולמעשה, העלה הפאה"ש שיש לו לברך בשאר מתנ"כ על הנתינה כמפורש ברוקח וגם ברמב"ן אינו מוכח אחרת, והגם שבתשו' הרשב"א מבואר שאינו מברך על הנתינה, מ"מ רצה לומר שבחידושיו לחולין (דף קלא) ג"כ סובר שעל שאר מתנ"כ זולת חזה ושוק יש לו לברך, ולא אמרי' הסברא דמשלחן גבוה קזכו, וגם בזה חלק על הפר"ח שביאר כוונת הרשב"א בחולין באופן אחר ואכ"מ. וגם בספר דמשק אליעזר פסק לברך במתנ"כ על הנתינה. והביא שגם רבינו הגדול הגר"א נהג לברך על הנתינה במתנות כהונה